चतुरङ्गुलप्रसारं फालमन्त्री स्थापयेत्। तत्र प्राङ्-विवाहोपर्यावाहनादिहवनान्तं कर्म कृत्वा दक्षिणां दत्त्वा समन्त्रकं प्रतिष्ठापत्रं शोध्यशिरसि निधाय ओम् "त्वमग्ने वेदास्त्वारण्यश्च यज्ञेषु हूयसे। त्वं सर्वं सर्वदेवानां त्वं सर्वं ब्रह्मणादिनाम्। जठरस्थो हि भूतानां ततो वेत्सि शुभाशुभम्। पापं पुनाषि वै यस्मात् तस्मात् पावक उच्यसे। पापेषु दर्शयास्मानमर्चिष्मान् भव पावक!। अथ वा शुद्धभावेषु शीतो भव हुताशन!। त्वमेव सर्वभूतानामन्तश्चरसि वायुवत्। त्वमेव देव! जानीषे न विदुर्यान्ति मानवाः। व्यवहारानिमित्तोऽयं मानुषः शुद्धिमिच्छति। तदेनं संशयाद्दाहान्मतस्यात्मनमर्हसि"। इत्येतैः फालस्थमग्निमभिमन्त्रयेत्। शोध्यस्तु "त्वमग्ने सर्वभूतानामन्तश्चरसि पावक!। वायुवत् पुण्यपापेभ्यो ब्रूहि सत्यं कवे! जन" इत्यनेनाभिमन्त्र्याग्निवर्णं फालं लिङ्गया सप्तपदं विहाय। न दग्धव्यं शुद्धः"।

फाल्गुन पु० फल्गुनीयुक्ता पौर्णमासी अण् वा यत्र मासे त्रैवर्षे वर्षमासे वा अण्। चैत्रावधिके द्वादशे १स्वनामख्याते मासभेदे २ताद्दशे पक्षे ३जैवे वर्षभेदे च वार्त्तिकशब्दे १८३८ पृ० दृश्यम्। "अन्योपान्त्यो त्रिभो ज्ञेयो फाल्गुन त्रिभोमत" इत्युक्तेः पौर्णमासी फाल्गुनीरूपनक्षत्रयोगात् तथात्वम्। स च मासः त्रिविधः सूर्यगौणचान्द्रसौरभेदात् तत्र कृष्णप्रतिपदारभ्य शुक्लप्रतिपदादिदर्शान्तो मुख्यचान्द्रः। तथाभूतलक्षणप्रतिपदादिदर्शान्तमासस्तु गौणः, कृष्णप्रतिपदादिः सौरः इति। अयञ्च शब्दः हेमचन्द्रे मेदिनिकोषे पठितः। फाल्गुने गगने क्षेत्रे चत्वमिच्छन्ति वर्वराः" कारिकायाम् अण्यत्वमिति-कल्पनं मेदिनिविरोधात् प्रामादिकमेव। ४तत्पौर्णमासी स्त्री ङीप्। ५अर्जुनाख्ये पाण्डवे तन्नामकत्वे कारणम् भा०वि०३३अ०उक्तं यथा "उत्तराभ्या फल्गुनीभ्यां नक्षत्राभ्यामहं दिवा। जातो हिमवतः पृष्ठे तेन मां फाल्गुनं विदुः"। ६अर्जुनवृक्षे पु० मेदि०।

फाल्गुनानुज पु० फाल्गुनादनुजायते अनु+जन-ड। १चैत्रे मासि २वसन्तमासे हारा०। ३शत्रुघ्नसहदेवयोः द्वि० व०।

फाल्गुनिक पु० फाल्गुनीनक्षत्रयुक्ता पौर्णमासी अस्त्यत्र मासे ठञ्। चैत्रावधिके द्वादशे मासे। [२कोपे शब्दर०

फि पु० अव-या०कि। १निष्कवयाक्षे २पाशे च एकान०को०

फिङ्क पु० कफिङ्क+पृषो०। (पिङ्का) पक्षिभेदे शब्दमा०।

फिरङ्ग पु० एतन्नामख्याते लोकरोगे। रोगविशेषे२ वायुना०

तत्र फिरङ्गस्य निरुक्तिमाह। "फिरङ्गसंज्ञके देशे बाहुल्येनैव यद्भवेत्। तस्मात् फिरङ्ग इत्युक्तो व्याधिर्व्याधिविशारदैः"। तस्य विप्रकृष्टं निदानमाह गन्धरोगः फिरङ्गोऽयं जायते देहिनां ध्रुवम्। फिरङ्गिणोऽतिसंसर्गात् फिरङ्गिण्यः प्रसङ्गतः। व्याधिरागन्तुको ह्येष दोषाणामनुसंक्रमः। भवेत्ता लक्षयेत्तेषां लक्षणैर्भिषजां वरः"। फिरङ्गिण्यः प्रसङ्गत इति विशेषार्थम्। रूपमाह "फिरङ्गस्त्रिविधो ज्ञेयो बाह्याभ्यान्तरतस्तथा। बहिरन्तर्भवश्चापि तेषां लिङ्गानि च ध्रुवम्। तत्र बाह्यः फिरङ्गः स्यादिस्फोटसदृशोऽल्परुक्। स्फुटितो व्रणवद्वेद्यः सुखसाध्योऽपि स स्मृतः। सन्धेः साभ्यन्तरः स स्यादुभयोर्लक्षणैर्युतः। कष्टदोऽतिचिरस्थायी कष्टसाध्यतमश्च सः"। उपद्रवानाह "कार्श्यं वक्त्रस्य नासाभङ्गो वक्त्रेश्च मन्दता। अस्थिशोषोऽस्थिवक्रत्वं फिरङ्गोपद्रवा अमी। साध्यत्वादिकमाह बहिर्भवो भवेत् साध्यो नूतनो निरुपद्रवः। आभ्यन्तरस्तु कष्टेन साध्यः स्यादयमामयः। बहिरन्तर्भवो जीर्णः शीघ्रोपद्रवैर्युतः। बोध्यो व्याधिरसाध्योऽयमित्यूचुर्मुनयः पुरा"। ततोऽस्त्यर्थे इनि। फिरङ्गिन् तद्देशस्थजने तद्रोगयुते च त्रि०स्त्रियां ङीप्। [विद्युः।

फु पु० फल-डु। मन्त्रोच्चारणपूर्वके १फुत्कारे २तुच्छवाक्ये च

फुक पु० अगे शब्दच०। [फणायां पु०हेमच०।

फुट त्रि० स्फुट-क पृषो०। १विदीर्णे २अस्फुटिते च। ३सर्प-

फु(फू)त् अव्य० फल-डुति पृषो०वा दीर्घः। अनुकरणशब्दे।

फुत्कर पु०फुदित्यव्यक्तं शब्दं करोति कृ-ट। वह्नौ शब्दच०

फुत्कार पु० कृ-भावे घञ् फुदित्यव्यक्तशब्दस्य कारः। फुदित्यव्यक्तशब्दकरणे। फुत्कारयुक्ते वह्नौ आहुतिनिषेधो यथा "अल्पे कक्षे यस्फुलिङ्गे वामावर्त्ते भयानके। आर्द्रकाष्ठैः समुत्पन्ने फुत्कारवति पावके। कृष्णार्चिषि सुदुर्गन्धे तथा निर्हति मेदिनीम्। आहुतिं जुहुयाद्यस्तु तस्य नाशो भवेद् ध्रुवम्" ति०त०।

फुप्फुस पु०सुश्रुतोक्ते हृदयस्य वामपार्श्वस्थिते (फुलका) इति ख्याते कोषभेदे "स्थानान्यामाग्निपक्वानां मूत्रस्य रुधिरस्य च। हृदयस्तुकः फुप्फुसश्च कोष इत्यभिधीयते" व्याख्या चेदम् "आमस्य स्थानमामाशयः नाभेरर्द्धम्। अग्नेः स्थानं पक्वमामाशयः नाभिमध्यम्। पक्वस्य स्थानं पक्वाशयः नाभेरधः। मूत्रस्य स्थानं वस्तिः) रुधिरस्य स्थानं यकृत्प्लीहानौ। हृद् हृदयम्। हृदुरसपाकमलवद् वः